



© Imke Bavay

Gesprek met Jan Jaspers (directeur CRKC) en vicaris Albert Van de Kerkhove

Piet RAES en Peter MALFIET - Bij de groei naar de nieuwe parochie hoort ook de vraag naar de bestemming van de kerken. Die vraag krijgt een concreet antwoord in een kerkenplan, dat integraal deel uitmaakt van een pastoraal plan. Kerkplein bracht Jan Jaspers en Albert Van de Kerkhove samen voor een tweegesprek over de toekomst van de kerken in de nieuwe parochie. Jan Jaspers (J) is directeur Onroerend Kerkelijk Erfgoed van het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC). Albert Van de Kerkhove (A) is vicaris voor de territoriale pastoraal.



Jan Jaspers © Bisdrom Gent

Jan Jaspers, kunt u voor de helderheid nog eens verduide- lijken wat een kerkenplan is?

J: Een kerkenplan is het resultaat van een dialoog tussen een pastoraal team, een centraal kerkbestuur en de burgerlijke overheid (schepencollege, ambtenaren, ...) Zij stellen na overleg samen een eindtekst op over de bestemming van de kerken van de

parochie. Daarin zijn de principes van het pastoraal plan meegenomen.

Wat is de kern van een kerken- plan?

J: In het kerkenplan staat welke kerken voor de eredienst worden behouden, welke kerken voor nevenbestemming in aanmerking komen en welke kerken uiteindelijk aan de eredienst zullen

worden onttrokken (herbestemming). Let wel, in het kerkenplan moet de eigenlijke bestemming nog niet aangegeven worden. Het toekomstperspectief moet helder zijn. De invulling ervan moet in overleg gebeuren.

En wat gebeurt dan met dat kerkenplan?

J: Het kerkenplan moet goedgekeurd worden door de bisschop. Eens dat gebeurd is, gaat de tekst naar de gemeenteraad voor formele goedkeuring.

A: Ik wil hier graag een aanvulling bij formuleren. Het gaat over iets wat mensen ter plekke erg bezighoudt, de herbestemming van kerken. In de toekomst zullen kerken aan de eredienst worden onttrokken. Dat kan niet anders. We mogen geen lasten torsen die schouders niet kunnen dragen. Maar tussen de nominatie in het kerkenplan en de eigenlijke uitvoering, de act van onttrekking door de bisschop, kan een langere periode liggen. Die tussentijd is van belang.

J: Helemaal akkoord. Het is een erg belangrijke opdracht om samen goed na te denken over die tussentijd, over de tijd die verstrijkt tussen de beslissing om een kerk in aanmerking te laten komen voor herbestemming en de definitieve onttrekking aan de eredienst door de bisschop. Houden we die kerk actief of laten we alles op zijn beloop?

A: Hier liggen zelfs kansen. Ik zie een parallel met het pastorale proces. Aan de ene kant moeten we er ons bewust van zijn dat de kerk onttrokken zal worden. Op het gepaste moment moeten we een stap durven doen. Maar de tussentijd biedt ook een kans om met de mensen op weg te gaan. Een tussentijd kan meer zijn dan afbouw. Een tussentijd kan een overgangstijd worden naar een nieuwe plek. Trouwens, bij de eigenlijke overgang is het van belang oog te hebben voor het ritueel. Een kerk sluiten bete-

kent eigenlijk dat mensen van die kerk opgevangen en onthaald worden door een andere kerk. Er bestaan voor dat ritueel allerlei aanbevelingen: het altaar ontbloten, de paaskaars uitdoven en mee uitdragen, het sacrament uit het tabernakel nemen en mee uitdragen of zelfs de patroonheilige uitdragen en meenemen naar een nieuwe plaats. In elk geval moeten we zorg dragen voor dat delicate en emotionele moment. Hoe meer de ontvangende kerk dat mee draagt, hoe beter.

J: Het is echt een aandachtspunt. Dat een kerk aan de eredienst onttrokken zal worden, hoeft niet te betekenen dat je de deur onmiddellijk en onherroepelijk op slot doet. Als je de deur zondermeer sluit, heeft de kerk ook geen verzorgers meer. Niemand waakt er nog over. Terwijl je die kerk in die tussentijd best nog een functie kunt geven. Al geef ik toe dat het niet eenvoudig is. Hiervoor moet je vrijwilligers en ook kerkfabrieken motiveren.

Een gezin heeft een huis nodig. Het maakt van dat huis ook een thuis. Maar een thuis kan je niet overal maken.

Welke functies zie je dan?

J: In elk geval als een plek van samenkomen, als een gastvrij huis voor iedereen. Volgens onderzoek van het CRKC uit 2013 is ongeveer de helft van de kerken open buiten de uren van de eredienst. Naar mijn aanvoelen is dat aantal open kerken sindsdien verminderd. Natuurlijk spelen veiligheid en kans op diefstal ook mee. Toch is de eerste functie die je een kerk kunt geven: open zijn.

A: Ik ga akkoord, alleen moeten we goed kijken naar de geloofsgemeenschap, naar haar draagkracht. Dat is

toch een essentieel criterium. Kunnen we als geloofsgemeenschap een kerk open houden, als een huis voor God en voor de mensen? Als geloofsgemeenschap zijn we niet alleen verantwoordelijk voor het openhouden van een gebouw. We zijn ook verantwoordelijk voor het feit dat het gebouw spreekt van God. Als we dat als gemeenschap niet meer kunnen waarmaken, dan moeten we de kerk niet meer behouden. Wellicht is het dan beter en ook eerlijker om die kerk aan de eredienst te onttrekken, ze een nieuwe bestemming te geven zodat de zorg voor het gebouw ook door anderen gedragen kan worden.

De bestemming van de kerk is dus afhankelijk van de pastorale opties?

A: Precies. Het delicate punt van de bestemming van kerken is dat het louter een debat wordt over opheffen en afstoten. Terwijl de eigenlijke kwestie de plaats van het kerkgebouw is in de nieuwe parochie, en dus bekeken vanuit een pastoraal plan. Van daaruit zal misschien blijken dat sommige kerkgebouwen niet meer passen. Dat is de juiste volgorde.

Hoe denkt de overheid daar over?

J: De overheid dringt sterk aan op de vraag: wanneer is een kerk nog een gebouw voor de eredienst? Maar dan beperkt men dat tot de eucharistieviering. Een gebouw voor de eredienst is echter veel ruimer dan de liturgie. Hier ligt een grote opdracht voor de nieuwe parochies, en voor de kerk in het algemeen. Hoe kunnen we de kerkgebouwen die we voor de eredienst behouden ook een waarde laten belichamen die we in zekere zin 'teruggeven' aan de samenleving? Als bidplaats, als bezinningsruimte, als ontmoetingsruimte, als plaats van culturele en sociale evenementen, enzovoort. Maar wel binnen het kader van

een gelovige zorg. Dan heb je echt een levend gebouw, als je een veelheid aan activiteiten hebt, een goede mix.

A: Gods aanwezigheid mag in elk geval niet ondersneeuwen. Als we het gebouw geen Godgerichte betekenis kunnen geven, dan geven we het beter vrij. Dan kunnen we nog altijd meewerken waar het kan. Ik denk vaak aan de metafoor van het gezin. Een gezin heeft een huis nodig. Het maakt van dat huis ook een thuis. Maar een thuis kan je niet overal maken.

J: Het heeft in elk geval geen zin om kerkbesturen louter te belasten met de taak om activiteiten te zoeken om een kerk een functie te geven. Een kerkbestuur mag geen evenementenorganisator worden. Al zijn er kansen die we niet ten volle benutten, bijvoorbeeld kerken openstellen binnen toeristische circuits. Kun je inspelen op een toeristische interesse? Kun je daarbinnen het gebouw laten vertellen wat het gebouw religieus betekent? We moeten altijd voor ogen houden dat kerkelijk erfgoed een bijzonder karakter heeft. Het is geen zuiver erfgoed met een historische lijn. Het is erfgoed dat erg beroert, ook al is het niet meer kerks. Je hoort het aan de vakantie verhalen van mensen. Op vakantie in het buitenland gaan ze kijken of de kerk van het dorp open is, om even binnen te kijken.



© Imke Bavy

A: We moeten bezig zijn met de zorg voor erfgoed. Daar ben ik het mee eens. Maar je mag niet meer energie steken in stenen dan in levende stenen. Dan zijn we niet goed bezig. De fundamentele opdracht is werken aan levende gemeenschappen.

Hoe kan het CRKC helpen?

J: Sinds 2013 stelt de overheid middelen ter beschikking om een zoekproces te ondersteunen. Men kan een studie laten opzetten voor nevenbestemming of herbestemming. Sinds begin dit jaar werd hiervoor het projectbureau herbestemming kerken opgericht, waarvan het CRKC partner is.

Welke criteria schuift het CRKC naar voren?

J: Er is op dat vlak al wat onderzoek gedaan, vooral in het buitenland. Criteria die je in aanmerking kunt nemen, zijn onder meer: actueel gebruik voor eredienst, bereikbaarheid, parkeergelegenheid, erfgoedstatus, beschikbare ruimte binnen het gebouw zelf, de afstemming van het gebouw op de actuele vormen van vieren. De eerste bekommernis, gezien de functie van het gebouw, zal altijd de pastorale zijn, die gaat voor op de erfgoedwaarde.

A: De vraag naar hoeveel leven er is, is een moeilijke. In elk geval moeten we ons goed realiseren dat het parochieleven veranderd is of aan het veranderen is. Als kind ging ik mee naar de kerk. Er was leven in het dorp en dat leven kwam in de kerk omdat iedereen van het dorp naar de kerk ging. Mensen zogen elkaar als het ware vanuit de straat mee naar de kerk. Nu staan we vooral voor de opdracht om meegezogen te worden naar het hart van het geloof net om christen te zijn in de straat. Leven heeft vandaag te maken met gelovigen die elkaar vinden en daar de kracht opdoen om naar buiten te gaan om christen te zijn. Die omslag zit onder de vraag naar de vitaliteit van de parochie en de bestemming van de kerken. Dat is voor ons allemaal een leerproces.

Een laatste vraag, wat gebeurt er met de waardevolle voorwerpen van een kerk als de kerk herbestemd wordt?

J: Goederen behoren tot het patrimonium van de kerkfabriek. Als kerkfabrieken worden samengevoegd, wordt alles bijeen gehouden. Er kan in principe niets verloren gaan. Wel kunnen bepaalde stukken een nieuwe bestemming krijgen, bijvoorbeeld in een religieuze context, in een andere parochie. Je kan ook overwegen om bepaalde voorwerpen een museale bestemming te geven. Als de goederen geen religieuze of erfgoedwaarde hebben, kunnen ze verkocht worden. Je kunt ook niet altijd objecten loskoppelen van het gebouw, dat geldt vaak voor meubilair, voor altaren, biechtstoelen. Er is soms een hechte verwevenheid van objecten en gebouw. Voor al die vragen kun je bij het CRKC terecht.

Wat is CRKC?

“Het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur (CRKC) vzw is het door de Vlaamse overheid erkende expertisecentrum voor religieus erfgoed in Vlaanderen en Brussel. Het is gevestigd in de abdij van Park te Leuven en zet zich sinds zijn oprichting in 1997 in voor het behoud, beheer en de valorisatie van het religieus erfgoed in Vlaanderen. Het departement Religieus Cultureel Erfgoed maakt inventarissen van roerend kunst- en cultuurpatrimonium, begeleidt herbestemmingen van erfgoedcollecties, biedt advies en geeft vorming. Het departement Onroerend Kerkelijk Erfgoed is het aanspreekpunt voor valorisatie, medegebruik, neven- en herbestemming van cultusgebouwen voor de openbare eredienst.” Op 26 april organiseerde CRKC in de Oude Abdij in Drongen de studiedag: ‘Zorgen voor morgen? Valorisatie en nevenbestemming van religieus erfgoed’.

Website en contact: www.crkc.be